

Nyári otthon. A Periodikus Autonóm Terület

Úgy gondolom, a régi transzhumáló¹ életmód egyszerre volt élvezetes és praktikus létforma, legalábbis a kisméretű gazdaságok számára. Kétszer egy évben felkerekedni, költözni, utazni, életmódot, sőt táplálkozási szokást váltani – a nomád szabadság íze ez. De mindig ugyanazon két hely között. Az egyik – a falu, a tűzhely – jellegzetesen otthonosabb (heimlich), a másik tipikusan vadabb, s így a Vágy, a Nyár helyének is nevezhető.

Finn Mac Cumallal és Fenian csapatával² a mesékben csaknem mindig a spektrum vadabb végén találkozunk, erdőkben, vadásztájakon, időben visszanyúlva egy sokkal virágzóbb földművelés előtti korba, és időben „rézsút” a Tir nan Oghoz,³ a Nyári Otthonhoz, Tuatha de Danaan birodalmához, melynek lakói a Holtak és a Tündérek. Ne feledjük, hogy a Fenianok csak félévet töltöttek szabadon az erdőkben. A transzhumáló pásztorokhoz hasonlóan az év másik felét munkával, a király (katonai) szolgálatában töltötték. Ebben a vonatkozásban hasonlítanak az ír parasztokra, akik egészen a közelmúltig gyakorolták a transzhumáló pásztorkodást. Ennek nyomai még ma is fellelhetők. Az ír népköltészet kétségtelenül őrzi a képét ennek a nyár idei szabadságnak: az ír tradícióban a „Természet” mindig összekapcsolódik, sőt összekeveredik a „Kultúrával” (mint például a *Book of*

¹ Kétételes költözködő pásztorkodás, a vándorpásztorkodás egyik fő formája. A „transhumance” letelepedett és rendszerint agrárgazdaságot űző népesség olyan legeltető állattartása, amelynél a nyájakat nyáron hegyi, télen síkvidéki legelőkön tartják. A téli és nyári legelők között a távolság olykor több száz kilométer, s e tartás szembeötlő mozzanata a nyájak és pásztoraik tavaszi, ill. őszi átköltözése. A forma neve épp e mozzanatra utal (késő középkori latin forrásokban olykor *transmigration*nak is nevezik). – *A ford.*

² Finn mac Cumal: vadász, harcos, próféta a régi és modern ír irodalomban, a Fenian mondakör főhőse, a Baiscne-klán feje. Írott és szájhagyomány útján elterjedt elbeszélések ezreiben szerepel. Eredetileg Demne Máelnek hívják, de még ifjan elnyeri a Fionn/Finn (szőke hajú) nevet. Finnt általában bátor és csodálatra méltó karakterként ábrázolják, különösen az ossziáni regékben, ahol a pogány ír nemesség mintaképe: merész és nagylelkű. A szájhagyomány után elterjedt népmesékben viszont durva, öntelt alak. Finn meséit jól ismerik egész Írországból, gall Skóciában, Man szigeten, a gall Nova Scotiában, és átkerült az angol nyelvű népek szájhagyományába és irodalmába is Észak-Amerikában és Ausztráliában. A Fenian kifejezést (Írország katonái vagy harcosai) ma is használják Észak-Írországból, az Ír Köztársaságból és Skóciából az ír nacionalizmus támogatóinak, valamint a katolikusok pejoratív megnevezésére. – *A ford.*

³ Tir Nan Og (a fiatalok földje) az az ország, ahova a Tuatha de Danann-nak nevezett ír tündérek menekültek, amikor elfoglalták hazájukat. Tir Nan Ogból ünnepléssel, játékkal, szerelmeskedéssel és zenéléssel töltik napjaikat. A tündérek nem riadnak vissza a harctól sem, mert a csatában elesettek másnap feltámadnak. Tir Nan Og maga a paradicsom, melyről a halandók csak álmodhatnak. – *A ford.*

*Kells*⁴ állatformájú kezdőbetűiben), amit az idegen szemlélő gyakran ír jellegzetességnek vél.

Az Erzsébet-kori gyarmatosítók „vadságuk” miatt egy kalap alá vették a bennszülött íreket és az amerikai indiánokat, s így mindkét népet ugyanabban a bánásmódban részesítették az angolok. A transzhumálás lehetőséget ad egy népnek, hogy kapcsolatban maradjon a Természettel, annak „örömteli” jellegével (ahogy Merrymounti Morton mondta volna) még akkor is, ha a gazdasági életet a valóságban már a földművelés, a rabszolgamunka és a robotolás jellemzi. Ez magyarázza a vadorzás „radikális” jellegét, Robin Hoodtól a fekete törvényekig (Black Laws) és egyben a vadászat univerzálisan romantikus természetét. A romantika már a vadászó/gyűjtögető társadalmakban kezdetét vette, ahol a vadászat presztízse (és öröme) sokkal kevesebb élelmet biztosított a törzsnek, mint az (azt kiegészítő) gyűjtögető robotmunka – és ez a romantika napjainkig tovább él. Emlékszem két néhai nagybátyámra, akiket úgy megragadott a vidéki vadászatok romantikája, mintha Turgenyev *Egy vadász feljegyzéseiből* léptek volna elő. Képtelen vagyok lekicsinyelni ezt a romantikát, mely határozottan a paleolit kori szabadság végső maradványának tűnik, egy olyan világban, amelyet kezdetben az ekevas, később az autópálya hálóz be.

Valójában ez a Romantika a Természet/Kultúra közötti feszültségből táplálkozik (talán egyenesen feloldja azt). A transzhumáló afféle gyakorló romantikus, egyfajta „vándorló skizofrén”, aki két pólusra „hasadt”, s az időjárásnak megfelelően változtatja helyét a két pólus között.

Tél		Nyár
falu	Forgáspont:	hegy vagy erdő
munka	ünnep	játék
földművelés	(az év tengelyei)	pásztorkodás, vadászat
otthon		„bothy” (zöld kunyhó)
elbeszélés		kaland
álmodozás		vágy
stb.		

Amikor a földművelés további racionalizálási és absztrakciós folyamatokon keresztül önmagát reprodukálva létrehozza az ipari kultúrát, akkor a már megnyílt rés kiszélesedik. A transzhumálók gazdaságának alapvető szerkezete össze-

⁴ *A Book of Kells* – Kells-i kódex a nyugat-európai keresztény középkor egyik leghíresebb alkotása. A kódexet Ionában (Skóciában) kezdték írni, majd a kolostor a vikingek elől áttelepült az írországi Kellsbe, s ott fejezték be. Nemcsak iniciálékkal gazdagon díszített a könyv, hanem még a sorok közé is állatfigurákat festettek. Az oroszlán, kecske, bárány, madárkák alakját éppúgy megtaláljuk a sorok között, mint az iniciálének rajzolt ölelkező állatpárt. A kódex két gazdag műveltségkör szintézise: a keltái és a vikingé. – *A ford.*

omlik a faluközösségek bekerítése, az „erdő használati jogok” és a hagyományos legelők elvesztése következtében. A szintisza nomádok, akik (Ibn Khaldún⁵ felismerése szerint) a szükséges dialektikus feszültséget biztosítják a tradicionális (földművelő) társadalmakban, az ipari rezsim számára „feleslegessé” válnak, de nem tűnnek el. A Tinkerek és Travelerek⁶ a mai napig kóborolnak Írország-szerte, akárcsak a XVIII–XIX. században (sőt talán már a történelem előtti időkben is). De a transzhumálás kora végképp lejárt. A köztes tér, amit egykor betöltött a letelepedés és a nomádság, a Kultúra és a Természet között, elveszett. A transzhumálás pszichikai tere azonban nem vész el ilyen egyszerűen. Alighogy eltűnik a térképről, megjelenik a romantikában – a vidéki táj, de főleg a vadon újra fellelt dicsőítésében, a „Természetimádatban” és Természetfilozófiában (Naturphilosophie), az alpesi túrákban, a parklétesítési mozgalmakban, piknikekben, nudista táborokban, nyári lakokban és végül a nyári vakációban. Manapság a „reformerek” azt akarják, hogy a gyerekek egész évben iskolába járjanak, és a földműveléskori társadalom haszontalan csökevényeként bírálják a két-három hónapos vakációt. A gyerekek (romantikus) szempontjából nézve azonban a nyár a szabadságot, a (periodikusan visszatérő) Ideiglenes Autonóm Területet jelenti. A gyerekek megátalkodott transzhumálók. Bizonyos mértékig – és bizonyos szempontból – a „posztindusztriális” világ lakói vagyunk, és leszögezhetjük, hogy pontosan ilyen mértékben jelent meg újra a „nomád életforma” is. Ennek megvan a jó oldala (Deleuze-Guattari-nál) és a rossz oldala is – például a turizmusban. De mivé változott a transzhumálás ebben az új kontextusban? Mit tisztázhatunk ennek a jelenségnek a kutatásával?

A pszichikai transzhumálás igen tiszta lenyomatát vagy maradványát fejezi ki a nyári táborozás az 1920–50-es évek Amerikájában. E táborok nagy részét különböző progresszív és radikális hatások – a naturizmus, kommunizmus, anarchizmus, a reichi tanok és más pszichológiai iskolák, a keleti misztika, spiritualizmus –, a „marginális” erők túltengése inspirálta. Az utópikus falusi kommuna, mint például a Brook Farm,⁷ betegek kisköltségű nyári pihenőhelyévé szelődött. Ez időszak alatt a táboroknál kevésbé primitív házikókból álló „szünidős kommu-

⁵ Ibn Khaldún, Vali ad-Dín Abd ar-Rahmán (1332–1406) arab történész, történetfilozófus, társadalomtudós és politikus. – *A ford.*

⁶ Tinkers and Travellers: tinkereknek nevezték a vándorló üstfoltozókat, drótostótokat, kolompárokat, bádogosokat és cigányokat. A Travellerek történeti eredetét mindig is vita övezte. Az egyik közismert elképzelés szerint olyan földesurak leszármazottai, akik Oliver Cromwell írországi hadműveletei és az 1840-es éhínség következtében váltak földönfutókká. Nehézséget jelent, hogy a Travelerek után nem maradtak írásos feljegyzések. A legfrappánsabb eredetlegenda úgy meséli, hogy a Travellerek egy bádogos leszármazottai, aki részt vett Krisztus keresztségének megácsolásában. A fáma szerint Krisztus megátkozta a bádogos leszármazottait, hogy Ítéletnapig bolyongjanak a földön. – *A ford.*

⁷ A Brook Farmot George Ripley, unitárius lelkész és felesége Sophia Ripley alapította transzcendentalista, utópikus kísérletként az Ellis farmon, a Massachusetts-állambeli West Roxburyben. A közösség 1841-től 1847-ig működött, és többek között Charles Fourier szocialista tanai inspirálták. A farmból számos író merített ihletet Thoreau-tól Nathaniel Hawthorne-ig. – *A ford.*

nák” ezrei létesültek. A családom birtokában is van egy ilyen New York állam egyik hanyatló tóparti üdülővárosában, ahol minden utca indiánokról, erdőkről és vadállatokról van elnevezve. Ezek az egyszerű közösségek a nyári táborozás „egyéni”, vagy vállalkozói változatát képviselik, de mind a mai napig megőrződött bennük a szezonális-közösségi szellem lenyomata. Ami a táborokat illeti, többségük végül a gyerekeknek, a természetes nyaralóknak az ellátására állt rá. Ahogy a tiszta hedonista semmittevés ára egyre emelkedett, hamarosan csak a jómódú családok gyerekeinek volt megengedhető a táborozás – és később még azoknak sem. A hetvenes, nyolcvanas és kilencvenes évek lassú hanyatlásával sorra kezdtek bezárni a táborok. Kétségbeesett intézkedésekkel kísérleteznek még ma is („marxista számítógépes fogyókúrás tábor”, új-pogány gyülekezetek és holisztikus szemináriumok stb.), de mára a nyári tábor anakronizmusnak tűnik.

Ma a nyári táborozás a transzhumálás utópiájának teljesen kilúgozott változata – kevesebb mint az utópia utópiája! –, én azonban úgy vélem, érdemes megmenteni vagy inkább újjászervezni. Ha a régi gazdasági feltételekkel nem működött, talán új feltételeket kell teremteni. Tulajdonképpen ez a tendencia már kialakulóban van. Ahogy a régi nyári táborok csődbe mennek és piacra kerülnek, csak néhány kerül közülük olyan csoportok kezébe, melyek (esetleg néhány állandó bennlakóval) továbbra is táborként, privát vagy fél-privát nyári „kommunaként” próbálják üzemeltetni őket. Az új-táborok (neo-camps) közül sok pusztán a tulajdonoscsoporthoz nyári üdülését szolgálja majd, a többi fenntartása azonban plusz bevételt igényel, így azok az önellátó kertművelés (subsistence gardening), kézművesség, konferencia-szervezés, kulturális események vagy más félhivatalos funkciók kísérleti terepévé válnak. Ez utóbbi esetben neo-transzhumálásról beszélhetünk, mivel a tábor nem egyszerűen a „pihenés” helyeként szolgál, hanem a primér résztvevők részére a „munkavégzés” helye is lesz.

A nyári „munka” a transzhumálók számára „játék” csupán a falusi robothoz képest. A pasztorális életformában jut idő a mezőgazdaságban és iparban ismeretlen idilli élvezetekre: a vadászat itt sport lesz. (A vadászat célja a játék, a „játék” a bónusz.) Hasonlóképpen, az új nyári táborban szükség van a „munkára” a tábor megélhetéséhez, de ez a munka sokkal inkább „önszerveződő” és „saját tulajdonú”, mint a Téli bérekért folytatott robot, ráadásul „ünnepi” színezetet ölt – „rekreáció” a szó eredeti értelmében, vagy még inkább „kreáció”. (A művészek és a kézművesek ideális nyári táborlakók.)

A gazdaság meghatározó szerepet játszott ugyan a régi nyári tábori mozgalom összeomlásában, de az állam szerepe is jelentős benne: a szabályozók, restriktciók, óvintézkedések, biztosítási követelmények, törvények stb. bevezetésével a táborok valós üzemeltetési költsége az elfogadható szint fölé emelkedett. Már-már gyanakodni kezd az ember, hogy „az Állam” valamiféle homályos fenyegetést látott a tábormozgalmakban. Egyrészt mert a táborok kicsúsznak a mindennapi ellenőrzés alól és így kiesnek az áru- és információáramlásból, másrészt mert gya-

núsan közösségek, a „modern demokrácia” és fogyasztói társadalom elidegenítő és atomizáló tendenciájának való ellenállás lehetséges gyújtópontjai.

A táborok erotikus felforgatásra ösztönöznek, minden egykori nyári táborozó megtapasztalja a szuperego vadságát és lazaságát, a zűrzavar, a Szent Iván-éji álmok levegőjét, a meztelen fürdözést, szerelmet, júliusi tunyaságot. A tábor nem békíthető össze az ipari termelés szabadidő képzetével (a „vakáció-csomaggal”) és a nyár téma-parkszerű szimulációjával, azzal a reprodukciós felfogással, hogy a nyaralás minden különözőség és autentikus vágy szisztematikus „kiüresítést” jelent.

Amilyen mértékben az Állam bizalmatlan a táborral szemben, az új tábornak (olyan mértékben) lesz rá szüksége, hogy az átláthatatlanság vagy a társadalmi álcázás bizonyos formáit gyakorolja. Az új tábor egyik lehetséges álcája mégis az lenne, ha a régi típusú, félig tönkrement nyári tábor képét ölténé magára. Végül is a nyári tábor nem illegális, és ha egy csoport teljesíti a biztosítási követelményeket, miért ne maszkírozhatná magát egy már létező archetípusnak? Feltéve, hogy nem gyerektáborról van szó, és nem is egy nyíltan felvállalt anarchista-nudista tanyáról, akár egy egyhónapos vakációra induló, ártalmatlan ál-indiáncsapatnak is kiadhatja magát a csoport.

Az (új) nyári táborok védelmét két egyszerű premisszára alapozom: először is, egy- vagy kéthavi relatív szabadság jobb, mintha abszolút nem lenne, másodszor, ez megengedhető. Feltételezem, hogy a csoportot nem „nomádok”, vagy teljes állású szabadságharcosok alkotják, hanem olyan emberek, akiknek dolgozniuk kell a megélhetésért, vagy az év túlnyomó részét egy városban vagy külvárosban töltik, azaz potenciális transzhumálók. Egy szimpla nyári vakációnál valamivel többet akarnak: egy nyári közösséget. Az Adirondack-vidék egyik tavában úszkálni sokkal kellemesebb, mint a Disney World – természetesen jó társaság kell hozzá. A költségek megosztása lehetővé teszi ezt, egyúttal közösségi kalandot és kölcsönösséget is jelent. Ha a hely önfinanszírozóvá válik, esetleg némi adózatlan profitot is termel, akkor a csoport igazi neo-transzhumálóvá alakul, melynek tagjai két gazdasági fókusszal fognak rendelkezni az életükben. Még ha legalizálják is ezt a státuszt (mint adómentes nevelési központot, vallási közösséget vagy nyári tábor), tulajdonosi mivoltuk akkor is bizonyos fokú magánszférát biztosít, amellyel – diszkrétan élve – minden legális kötöttség meghaladható, ami a szexet, meztelenséget, drogot, pogányságot illeti. Amíg nem esnek át a ló túloldalára, vagy nem sértenek helyi érdekeket, egyszerű „Nyaralók”, akiktől elvárják, hogy egy kicsit örüljenek legyenek.

Az IAT eddig felvázolt változatai közül ezt a „periodikus” vagy szezonális területet a legkönnyebb kritizálni, mint tüneti enyhítőszer vagy afféle „Anarchista Club Med-et”,⁸ ugyanakkor az önszerveződés felmenti az önzés vádjától. A cso-

⁸ A Club Med néven közismert Club Méditerranée francia cégcsoport, mely nyári üdüleket értékesít a világ számos táján, többnyire egzotikus helyeken. – *A ford.*

portnak magának kell megteremtenie a zónát, hisz az nem vásárolható meg készen csomagolva egy turista ügynökségtől. Igaz, a nyári tábor nem lehet igazi társadalmi „Forradalom”. Felteszem azonban, hogy bátran nevezhetjük a Felkelésre felkészítő oktató-tábornak, bár ez túl komolyan és nagyratörően hangzik. Inkább csak arra szeretnék rámutatni, hogy a sokak által érzett kétségbeesés csupán az autonómia ízét sóvárogja, a Természet igazi romantikájának környezetében. Nem mindenki lehet neo-nomád, de miért ne lehetne legalább neo-transzhumáló? Mi van, ha a felkelés nem jön el? Soha ne vegyük vissza a nyári otthont, akár csak egy hónapra is? Soha ne tűnjünk el a hálóból egy pillanatra sem? A nyári táborozás nem háború, még csak nem is stratégia, hanem taktika. És mindenekelőtt közvetítésmentes élvezet, mely önmagát szolgálja.

(Hakim Bey: *Summer Land. The Periodic Autonomous Zone*. In: <http://www.t0.or.at/hakimbey/summer.htm>)

Fordította: Horváth Mária

